

بسمه تعالی

آثار عمل به معروف در کاهش آسیب های خانواده از منظر آموز های اسلامی

زهرا قاسمی^۱

اعظم حسینی علی آباد^۲

فاطمه رخشانی زابل^۳

چکیده

خانواده مهم ترین رکن جامعه است. و از همین رو در قرآن کریم و روایات اسلامی توجه ویژه ای به این نهاد والا شده. امروزه خانواده ها با مشکلات متعددی همچون نوع ارتباط و رفتار صحیح زوجین، درک متقابل چگونگی، تربیت فرزندان و نیز ارتباط با اقوام و خویشاوندان روبه رو می باشند. که این دغدغه ها، باعث ایجاد تنش پرخاشگری، افسردگی، مشکلات روحی و روانی افراد و خانواده شده است. و از طرفی شرایط زندگی جامعه با رفتن به سمت تجمل گرایی مشکلات خانواده ها را دوچندان کرده است.

هدف از انجام این پژوهش بررسی برخی مشکلات و ارائه راه حل از دیدگاه اسلام، در جهت سوق دادن خانواده ها به سمت آرامش و تعامل صحیح و نیز تربیت فرزندان موفق در اجتماع می باشد. روش تحقیق حاضر نقلی، و حیانی و پردازش آن توصیفی تحلیلی می باشد. همچنین باید افزود روش جمع آوری مطالب در آن به صورت کتابخانه ی است.

واژگان کلیدی

آثار، آسیب، خانواده، معروف

-
- ۱ - دانش پژوه سطح ۲، سیستان و بلوچستان، زاهدان، حوزه علمیه نرجس (سلام الله علیها)، شریعتی ۲۱، ۵۴۳۳۲۲۶۵۶.
۲- دانش پژوه سطح ۳، سیستان و بلوچستان، زاهدان، مدرسه علمیه تخصصی نرجس (سلام الله علیها)، شریعتی ۲۱
۳- استاد راهنما، سطح ۳، سیستان و بلوچستان، زاهدان، مدرسه علمیه تخصصی نرجس (سلام الله علیها)، شریعتی ۲۱

مقدمه

بی تردید، خانواده به عنوان بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، نقش کلیدی در شکل‌گیری شخصیت و رفتار افراد دارد. در دنیای امروز، آسیب‌های اجتماعی و خانوادگی به یکی از چالش‌های جدی جوامع تبدیل شده است. این آسیب‌ها نه تنها بر کیفیت زندگی افراد تأثیر می‌گذارند، بلکه می‌توانند به تضعیف بنیان‌های جامعه نیز منجر شوند. در این راستا، عمل به معروف به عنوان یک اصل اخلاقی و اجتماعی می‌تواند به کاهش این آسیب‌ها کمک شایانی نماید. معروف‌ها، در آینه‌ی آیات و روایات، رفتارها و ارزش‌هایی هستند که در جامعه به عنوان نیکو و پسندیده شناخته می‌شوند و با ترویج آن‌ها می‌توان به تقویت روابط خانوادگی، افزایش همبستگی و بهبود کیفیت زندگی اعضای خانواده پرداخت. پس شناخت آنچه می‌تواند بر کاهش آسیب‌های خانوادگی و راهکارهای عملی برای تحقق این هدف کمک کند، که در آیات و روایات اسلامی با نام معروف شناخته می‌شود، اهمیت و ضرورت می‌یابد.

اما توجه به اینکه از دیرباز مهم‌ترین رکن تأثیرگذار بر سلامت جامعه خانواده بوده است، امروزه نیز اگر این نهاد مقدس درست مدیریت شود و روابط آن به خوبی و توأم با احترام متقابل صورت پذیرد از بسیاری از مشکلات جامعه کاسته می‌شود، مشکلاتی که سرمنشأ بسیاری از آنها عدم تربیت صحیح خانواده می‌باشد لذا هم مشغله‌های کاری اعضای خانواده در بروز مشکلات خانوادگی تأثیرگذار است و هم اینکه دشمن تمام تلاشش را برای برهم زدن روابط خانوادگی به کار گرفته تا این رکن اصلی جامعه را به انحطاط کشیده طوری که متأسفانه در جوامع امروزی یا جوانان تمایلی به تشکیل خانواده نداشته باشند یا اگر تشکیل دادند به زودی به اختلاف کشیده و به جدایی و طلاق منجر شود، که نتیجه‌ی آن رها شدن مردان و زنان و نیز فرزندان آسیب‌زا و آسیب‌پذیر در جامعه می‌باشد. آماری که از طرف ارگان‌های مختلف مرتبط نیز گاه‌آراءه می‌شود، خبر از افزایش این فاجعه اجتماعی می‌دهد مثلاً به گفته مدیر کل دفتر آمار و اطلاعات جمعیتی و مهاجرت سازمان ثبت احوال کشور ازدواج در سال ۹۴ نسبت به سال قبل کاهش و آمار طلاق ۴ و دو دهم درصد افزایش داشته و این روند ادامه داشته به طوری که از سال ۱۳۵۸ از تعداد ۲۳۹۸۷ مورد طلاق در سال به ۲ میلیون و ۲۸۳ هزار مورد در سال ۱۴۰۳ رسیده است. لذا درخصوص پیشینه‌ی تحقیق این امر مهم، یعنی کاهش آسیب‌های خانواده، ارگان‌های مختلف راهکارهایی را ارائه داده‌اند همچون: برگزاری دوره‌های آموزشی و مشاوره‌ای قبل و حین ازدواج ارائه مشاوره‌های زوج درمانی

و... همچنین پژوهش‌هایی در این زمینه از کتب و مقالات به رشته تحریر درآمده، که در خصوص پیشینه پژوهشی این موضوع نیز می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

(۱) تحکیم خانواده (محمد محمدی ری شهری)، نویسنده معتقد است جایگاه خانواده در آیات و روایات اسلامی از اهمیت بالایی برخوردار است لذا برای ادامه زندگی مشترک و تربیت صحیح فرزندان موفق در اجتماع باید در انتخاب همسر و نکات قبل از ازدواج توجه ویژه نمود. اما از آنجایی که این تحقیق به آسیب‌های درون خانواده حین زندگی مشترک و راه حل آن می‌پردازد با موضوع کتاب فوق متفاوت است.

(۲) کتاب اخلاق در قرآن (ناصر مکارم شیرازی) نویسنده در این کتاب معتقد است: بعد اخلاق فردی همچون: تواضع، غرور، غفلت، صبر و دروغ و غیره در روابط فردی و خانوادگی تاثیرگذار است، اما از آنجایی که این مقاله به ابعاد اعتقادی و اجتماعی تاثیر گذار بر آسیب‌های خانواده نیز بحث می‌کند با کتاب فوق متفاوت است. همچنین باید خاطر نشان کرد هدف اصلی این مقاله، شناخت آسیب‌های اعتقادی، اخلاقی و اجتماعی خانواده، که باعث بروز مشکلات و آسیب می‌شود و ارائه راه حل‌هایی با استفاده از دستورات دین مبین اسلام با توصیه‌ی عمل به معروف در کاهش آن آسیب‌ها می‌باشد. بنابر این سوال اصلی مقاله حاضر این است، آثار عمل به معروف در کاهش آسیب‌های خانواده از منظر آموز‌های اسلامی چیست؟

الف) مفهوم شناسی

در اینجا برای درک بهتر مطالب بیان شده، به تعریف و توضیح معانی لغوی و اصطلاحی کلمات مهم در این مقاله پرداخته خواهد شد.

۱) آثار

در ابتدا به بررسی معانی لغوی و اصطلاحی واژه آثار پرداخته خواهد شد.

اول) آثار در لغت

در لغت نامه دهخدا آثار در لغت جمع اَثَر و اَثَر، به معنی نشانه‌ها و علامات آمده است و به چیزهایی که از کسی بر جای ماند. نیز اثر می‌گویند.^۱

^۱ لغت نامه دهخدا، ج ۱، ص ۷۲

دوم) آثار در اصطلاح

واژه ی آثار در اصطلاح ، آنچه از فاعل در منفعل گذارده یا اضافه می شود ، همچنین حکمت مترتبه بر هر چیز را اثر آن می نامند ، معلول هر علتی را نیز اثر می گویند^۱ مترادف کلمه اثر رد رگه نشانه هاست.^۲

۲) آسیب

دراین بخش ابتدا به بررسی معانی لغوی واصطلاحی واژه آسیب پرداخته خواهد.

اول) آسیب در لغت

در فرهنگ لغت آسیب به معانی متعددی به کار رفته است ، از جمله : زخم ، صدمه ، رنج ، آفت و بلا ، آزار ، زیان و ضرر^۳

دوم) آسیب در اصطلاح

آسیب در اصطلاح نیز اینگونه تعریف شده است ، هر عیب و نقص یا جراحت که به سبب عاملی مانند ضربه ای ایجاد می شود.^۴ ویا هرگونه تغییر در یک چیز اغلب یک جسم فیزیکی که آن را از حالت اولیه دور می کند ، به طور کلی آسیب را می توان تغییرات ایجاد شده در یک مجموعه مثلاً (خانواده) که بر عملکرد فعلی یا آینده آن تاثیر منفی می گذارد تعریف کرد.

۳) خانواده

دراین بخش نیز ابتدا به معانی لغوی واصطلاحی واژه خانواده پرداخته می شود .

اول) خانواده در لغت

۱) جمیل صلیب ، فرهنگ فلسفی، ترجمه منوچهر دربندی، ص ۱۱۴

۲) لغت نامه دهخدا، ج ۱، ص ۷۳

۳) عمید، فرهنگ فارسی عمید، ص ۳۴

۴) عمید، فرهنگ فارسی عمید، ص ۳۶

فیروزآبادی درباره خانواده در لغت می‌گوید: خانواده سپر آهنین است و برای مرد نیروی مطمئن^۱. در فرهنگ امید نیز کلمات مترادفی برای خانواده بیان شده است از جمله: عقاب، اهل بیت، تبار، تیره، خاندان، دودمان، سلاله، طایفه، فامیل^۲

دوم) خانواده در اصطلاح

خانواده در اصطلاح به عنوان یک سیستم اجتماعی شامل گروهی از افراد است که از طریق ازدواج با یکدیگر زندگی می‌کنند رابطه اعضای خانواده رابطه عمیق و چند لایه است.^۳

همچنین در تعریف دیگری برای خانواده اینطور آمده است: کوچک‌ترین واحد اجتماعی که شامل پدر مادر و فرزندان آنهاست^۴

۴) معروف

در این بخش به آخرین واژه از واژگان کلیدی یعنی معروف رسیده و ابتدا به معانی لغوی واصطلاحی واژه معروف پرداخته می‌شود.

اول) معروف در لغت

معروف در لغت از (عرف، یعرف) مشتق شده و به معنای شناخته شده است.^۵

دوم) معروف در اصطلاح

راغب اصفهانی گوید: معروف هر فعلی است که خوبی آن به وسیله عقل یا شرع شناخته شود.^۶ در تفسیر المیزان ذیل این آیه گفته: معروف آن است که مردم با ذوق مکتسب از حیات اجتماعی متداول آن را می‌دانند. معروف در شریعت اسلام آن است که مردم آن را مربوط به فطرت سلیم می‌دانند.^۷

۱ قاموس المحيط، ج ۲، ص ۱۲۸

۲ عمید، فرهنگ فارسی عمید، ص ۴۷۲

۳ رحمانی، امر به معروف ونهی از منکر در آینه اجتهاد، ص ۵

۴ عمید، فرهنگ فارسی عمید، ص ۴۷۲

۵ قرشی بنابی، قاموس، برگرفته از مقاله «مَعْرُوف»، ج ۴، ص ۳۲۸-۳۲۷.

۶ راغب اصفهانی، المفردات، ص ۵۶۱.

۷ طباطبایی، سید محمدحسین، تفسیر المیزان، ترجمه محمدباقر موسوی، ج ۲، ص ۳۵۱.

حاضران و غایبان امت خود و آنهایی که از امروز تا روز قیامت در پشت مردها و زهدانهای زنان هستند، سفارش می‌کنم که صله رحم به جای آورند، هر چند [با] خویشاوند [خود] یک سال راه فاصله داشته باشند؛ زیرا صله رحم جزء دین است.^۱ که نشان از اهمیت صله رحم در روایات دارد.

هریک از زن و شوهر علاوه بر رعایت حقوق متقابل یکدیگر، باید بدانند که در مقابل اقوام و نزدیکان همسر خود نیز مسئولیت دارند، نزدیکانی که برخی از آنها جایگاهی مانند پدر و مادر خود شخص دارند، همچون پدر و مادر خانم و پدر و مادر شوهر که اگر از روی غفلت یا هر علتی دیگری نسبت به آنها بی‌حرمتی یا قطع ارتباط شود، قطعاً در زندگی زن و شوهر تاثیر می‌گذارد. متأسفانه در برخی از خانواده‌ها مرد ها بعد از ازدواج اجازه نمی‌دهند همسرشان با پدر و مادر و اقوام خود در ارتباط باشد که این عمل بسیار در روحیه زن تاثیر گذار است و مورد نهی روایات است، این در صورتی است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) می‌فرمایند: (لَا تَنْزِلُ الرَّحْمَةُ عَلَى قَوْمٍ فِيهِمْ قَاطِعُ الرَّحِمِ)، بر قومی که در بینشان قطع کننده رحم باشد رحمت نازل نمی‌شود.^۲

البته برخی نیز به خاطر اذیت و آزار یا دخالت در زندگی نیز ارتباط خود را با نزدیکان قطع می‌کنند که در این بازه نیز نقل است که فردی خدمت پیامبر (صلی الله علیه و آله) رسید و گفت: خویشاوندی دارم که با آنها رابطه دارم ولی آنان آزارم می‌دهند و تصمیم گرفتم آنان را ترک کنم رسول الله (صلی الله علیه و آله) فرمود: آنگاه خدا هم تو را ترک می‌کند، گفت: پس چه کنم؟ فرمود: به کسی که محرومیت کرده است عطا کن، با کسی که از تو بریده است رابطه برقرار کن، از کسی که بر تو ستم روا داشته در گذر، هرگاه چنین کردی خداوند پشتیبان تو خواهد بود.^۳

نتیجه

با تحقیق در زمینه ی آسیب های خانواده و آثار عمل به معروف در کاهش آسیب های خانواده نتایج زیر حاصل شد:

(۱) ازجمله نتایج عمل به معروف در کاهش آسیب های خانواده در بعد اعتقادی عبارت است از: (توسل در مشکلات خانواده، توکل در مشکلات خانواده، شکرگزاری نعمت های خداوند و اعتقاد بیشتر به معاد).

^۱ کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۱۵۱، ح ۵

^۲ مازندرانی، شرح اصول کافی ج ۶ ص ۲۰۲

^۳ مجلسی، بحار الانوار ج ۷ ص ۹۲

براساس آنچه گذشت باید اذعان کرد ، که خانواده هایی که از بعد اعتقادی به دستورات و موازین اسلامی عمل می کنند و در مشکلات زندگی هم توسل دارند وهم به خداوند متعال توکل می کنند ، در برابر نعمت های خداوند نیز به جای گله و شکایت از کاستی ها ، شکر گزارند، همچنین با اعتقاد به معاد و حساب و کتاب به یکدیگر ظلم نمی کنند ، تا حد زیادی مشکلات کمتری دارند و به تبع آسیب کمتری می بینند .

(۲) ازجمله نتایج عمل به معروف در کاهش آسیب های خانواده در بعد اخلاقی عبارت است از : (پرهیز از پرخاشگری ، کاهش استرس و اضطراب ، احترام متقابل ، صبر در برابر بد اخلاقی ها) .

درمجموع با توجه به آیات قرآن کریم و روایات ائمه معصومین (علیهم السلام) معلوم گردید ، که در نتیجه عمل به دستورات اسلام و قرآن کریم در سایه ی سفارش به معروف از مشکلاتی همچون پرخاشگری، استرس و اضطراب کاسته شده و در مقابل احترام متقابل زوجین بیشتر شده و صبرشان نیز با الگو گرفتن از این دستورات افزایش می یابد.

(۳) ازجمله نتایج عمل به معروف در کاهش آسیب های خانواده در بعد اجتماعی عبارت است از : (دوری از اشرافیگری، احساس امید به آینده ، تربیت فرزندان موفق در اجتماع و رعایت حقوق اقوام و خویشاوندان) در بُعد اجتماعی مشکلات و آسیب های خانواده مطرح گردید ، و بیان شد که آنچه بر مشکلات خانواده ها می افزاید، اشرافی گریست و عدم قناعت ، که می تواند با زیاده خواهی و ریخت و پاش های بی مورد باعث نا امید شدن خانواده ها به آینده گردد. در کنار آن یکی از مهم ترین دغدغه های خانواده ها ، یعنی تربیت فرزندان موفق در اجتماع مطرح گردید. و راه هایی برای این منظور ، با عنایت به توصیه های معصومین (علیهم السلام) مطرح گردید . در قدم آخر خانواده ها متوجه آن شدند ، که در مقابل اقوام و نزدیکان خود نیز مسئولند ، واهمیت وجایگاه صله ی رحم در روایات بیان شد .

در پایان باید گفت عمل به معروف ، مورد تاکید خداوند متعال در قرآن کریم است ، خصوصاً در مباحث خانواده و کاهش آسیب های آن نهاد مقدس، لذا برای بهتر شناختن و شناساندن و در نتیجه عمل به این واژه مهم باید تحقیق های علمی فراوان و تبلیغات قابل توجه در جامعه صورت پذیرد.

با توجه به آمار اختلافات ، درگیری های زن و شوهر و نیز طلاق و جدایی و ... که آسیب های بزرگی به خانواده و به تبع آن به اجتماع وارد می شود ، آنچه تا الان از کتاب ها مقاله ها و ... در این رابطه منتشر شده هر چند خوب است اما کافی نیست.

منابع:

منابع فارسی:

* قرآن کریم

- (۱) حسینی قمی، سید حسین، **تحکیم خانواده**، قم انتشارات عطش ۱۳۹۱
- (۲) دهخدا، علی اکبر، **لغت نامه دهخدا**، تهران، موسسه انتشارات دانشگاه، ۱۳۷۷
- (۳) راغب اصفهانی، حسین بن محمد، **مفردات الفاظ قرآن**، بیروت، انتشارات دارالقلم، ۱۳۷۴
- (۴) رحمانی، محمد، **امر به معروف و نهی از منکر در آیینه اجتهاد**، قم انتشارات معروف، ۱۳۹۳
- (۵) شریف قریشی، باقر، **نظام خانواده در اسلام**، شرکت چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۸۹
- (۶) صلیبا، جمیل، مترجم: صانعی، منوچهر، **فرهنگ فلسفی**، انتشارات حکمت، ۱۳۹۳
- (۷) عمادی، عبادالله، ملکوتی نیا، سبحانی نیا، **کاربرد توکل در تحمل افزایی**، اصفهان، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، شعبه اصفهان، ۱۳۹۲
- (۸) عمید، حسن، **فرهنگ فارسی عمید**، تهران، انتشارات راه رشد، ۱۳۹۸
- (۹) فرحبخش، کیومرث، خبازی راوندی، **شبکه های مجازی و خانواده**، انتشارات مرسل، ۱۳۹۶
- (۱۰) قرائتی، محسن، **تفسیر نور**، تهران، انتشارات مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن، ۱۳۸۸
- (۱۱) گروه واژه گزینی، **فرهنگ واژه های مصوب فرهنگستان**، انتشارات فرهنگستان ادب و زبان فارسی، ۱۳۸۷
- (۱۲) لاجوردی، سید عباس، عطایی زاده، **اثر توسل در زندگی**، انتشارات قدس رضوی (وابسته به موسسه فرهنگی قدس)، ۱۳۹۲
- (۱۳) محدثی، جواد، **تربیت دینی فرزندان**، انتشارات زائر رضوی، ۱۳۹۱
- (۱۴) محمدی ری شهری، محمد، **تحکیم خانواده از منظر قرآن و حدیث**، قم، انتشارات موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر، چاپ دوم، ۱۳۸۹

(۱۵) ----- ، دوستی در قرآن ، انتشارات موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر قم، ۱۳۸۷

(۱۶) مرتضوی امیری ، سید یوسف ، **تجمل گرایی در سبک زندگی**، انتشارات میراث فرهنگیان، ۱۳۹۶

(۱۷) معین ، محمد ، **فرهنگ فارسی معین**، تهران ، انتشارات آدنا ، چاپ چهارم، ۱۳۸۶

(۱۸) میرزایی ، نیلوفر ، **خشونت خانگی** ، انتشارات اندیشه احسان، ۱۳۹۸

(۱۹) مکارم شیرازی ، ناصر، **تفسیر نمونه** ، انتشارات دارالکتب الاسلامیه ، چاپ دهم، ۱۳۷۱

منابع عربی:

(۱) آمدی ، عبدالواحدابن محمد ، **غرر الحکم ودرر الکلم** . ، قم ، دارالکتب الاسلامیه ، ۱۳۶۳

(۲) ابن منظور، محمد بن مکرم ، **لسان العرب** ، بیروت – لبنان، انتشارات دارالفکر ، ۱۳۷۵

(۳) شیخ صدوق ، محمد بن علی بن بابویه ، **من لا یحضره الفقیه** ، قم ، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ پنجم، ۱۳۷۴

(۴) فیروزآبادی، محمدابن یعقوب، **قاموس المحيط**، بیروت – لبنان، انتشارات الرساله للطباعه والنشر والتوزیع، ۱۳۸۳،

(۵) قمی ،عباس، محقق: حسن زاده ،صادق، قم، **تتمه المنتهی**، انتشارات مومنین، ۱۳۸۰

(۶) طباطبایی ،سید محمد حسین، **المیزان فی تفسیر القرآن** ، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ پنجم، ۱۳۹۰

(۷) طبرسی ، حسن بن فضل، **مکارم الاخلاق** ، قم، انتشارات الشریف الرضی، ۱۳۷۰

(۸) کلینی ، محمد بن یعقوب ، **الکافی** ، قم، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۳

(۹) مازندرانی، محمد صالح بن احمد ، **شرح الاصول الکافی** ، بیروت- لبنان ، انتشارات داراحیاء الکتاب العربی ، ۲۰۰۸ میلادی

(۱۰) متقی، علی بن حسام الدین ، **کنز العمال فی سنن الاقوال والافعال**، بیروت- لبنان، انتشارات دارالکتب العلمیه ، ۱۳۷۸

١١) مجلسی ، محمد بن باقر بن محمد تقی ، بحارالانوار، بیروت- لبنان، انتشارات دار احیاء التراث العربی، ١٣٦٢

١٢) نوری طبرسی، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسائل، قم، انتشارات اسماعیلیان، ١٣٨٢